

Mapa vývoje silniční sítě a rozvoje motorismu

průvodní zpráva ke specializované mapě s odborným obsahem

Vydáno za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci projektu NAKI II České století motorismu (DG18P02OVV051), který v letech 2018–2022 realizují Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Národní technické muzeum a Technické muzeum v Brně.

Předkladatelem mapy je Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.

FAKULTA
HUMANITNÍCH STUDIÍ
Univerzita Karlova

Zpracovali: prof. PhDr. Ivan Jakubec, Ing. Jiří Krejčí, doc. PhDr. et JUDr. Jan Štemberk, Ph.D.
Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií
Praha 2022

výsledek aplikovaný

1. N_{map}
2. 2022
3. prof. PhDr. Ivan Jakubec, Ing. Jiří Krejčí, doc. PhDr. et JUDr. Jan Štemberk
4. Mapa vývoje silniční sítě a rozvoje motorismu
5. DG18P02OVV051
6. zpřístupnění na webovém portálu projektu <https://motorismus.ntm.cz/specmapy.html>
7. Praha, Univerzita Karlova Fakulta humanitních studií

I. Cíl výsledku, naplnění plánovaného cíle dle projektu, odlišnosti

Specializovaná mapa vývoje silniční sítě a rozvoje motorismu (N_{map}) zhodnocuje vliv motorismu jako historického a sociálně-kulturního fenoménu 20. století s dimenzemi společenskými, kulturními i ekonomickými, který se ve sledovaném období výrazným způsobem promítal nejen do dopravy, ale i do dalších sfér života české společnosti, a zřetelně ovlivnil utváření její kulturní a národní identity. Svým vedením silnice ovlivňovaly ráz a tvářnost krajiny.

Specializovaná mapu s odborným obsahem (N_{map}) je tvořená řadou dílčích map, které přispějí k hlubšímu poznání historického, hospodářského, kulturního a společenského vývoje historického území českého státu s nutnými teritoriálními přesahy (Slovensko, Podkarpatská Rus).

Mapa dokumentuje rozvoj silniční sítě včetně souvisejících služeb a postup motorizace v českých zemích od konce 19. století do konce 20. století, včetně proměny kulturní krajiny v souvislosti s rozšiřováním fenoménu motorismu s dokumentací vybraných památek v krajině (čerpací stanice, celnice, hraniční přechod, významné garáže, mosty, tunely, důležitých, vybraných muzeí apod.). Mapa přispívá nejen k uchování, ale i široké prezentaci a zpřístupnění poznatků k problematice motorismu v jeho širších společenských, kulturních a hospodářských souvislostech v kontextu formování národní identity a k jeho roli v národním kulturním dědictví.

Silniční problematika se v mapovém zobrazení objevovala, zejména v souvislosti s výstavbou dálniční sítě na území dnešní České republiky (webové stránky dálnice.com, dnes už nedostupné či stránky Ředitelství silnic a dálnic: <https://www.rsd.cz/wps/portal/>). Dané problematice se blíží kvalifikační práce Radka Churaně, Analýza vývoje silniční a dálniční sítě v jednotlivých dekádách 20. století pomocí GIS (bak. práce, PŘF UK, 2010). Nicméně v uvedeném komplexním rozsahu a záběru nebyla taková mapa vývoje silniční sítě a rozvoje motorismu realizována.

II. Popis výsledku

Původní idea, osobně navštívit významnější objekty související s vývojem silnic byla podstatně narušena covidovou situací a omezenou možností se vzdálit od místa bydliště či pracoviště. Přesto se realizovala cesta např. do Slezska (Krnov) či na Moravu (Vikýřovice). Proto byl zvolen metodický postup

spočívající ve vyhledávání dostupných informací v archivech (Národní archiv, Rakouský státní archiv) a knihovnách, internetových platformách, dostupných mapových podkladech (mapy apod.). Zájem se soustředil na lokalizaci silnic (dálnic, rychlostních silnic) včetně plánovaných, silničních mostů, silničních tunelů, silničních přechodů (celnic) do zahraničí (stav k roku 1923 a 1985), čerpacích stanic (u hotelů, veřejné, státní) (stav k roku 1930, 1954 a 1985), garáže (významnější, u hotelů, veřejné, státní, u vybraných vilových objektů). Jednotlivé lokality vycházely z Industriální topografie (<http://www.industrialnitopografie.cz/index2.php>), Památkového katalogu (<https://www.pamatkovykatalog.cz>), publikace K. Poláček – J. Veverka (eds.), Automobilový průvodce Československou republikou, Louny [1930], Vyhlášky Ministerstva financí č. 130/1923 Sb. z. a n. (celní úřady), Autoatlasu ČSSR 1: 400 000 (Praha 1985), Evidence čerpacích stanic pohonných hmot. Seznam provozovaných veřejných čerpacích stanic pohonných hmot podle stavu evidence ke dni 25. 4. 2018, mapy Provoz čerpacích stanic CHEMA ve dnech svátečního klidu v letním období 1954 od 14. 5.–20. 9. Soupis literatury je uveden v mapě v záložce Vývoj silniční sítě v českých zemích a Československu.

Specializovanou mapu vývoje silniční sítě kromě uvedených objektů a charakteristik doprovází odborné texty, které se týkají vývoje silnic (Silnice v českých zemích a Československu, Dejiny cestnej siete na území Slovenska od najstarších čias do súčasnosti), jejich číslování (Číslování silnic na území českých zemí a Československa) a silničních alejí (Silniční stromořadí). Mapa umožňuje sledovat vývoj po jednotlivých desetiletích do konce 20. století.

Autoři specializované mapy řešili otázky spojené s tematickým (věcným) obsahem, jeho záběrem, dostupností sledovatelných jevů a artefaktů, jejich možností lokalizace. Lokalizace nebyla ve všech případech zcela jednoznačná. Buď chyběla bližší lokalizace ve městě (např. bez uvedení ulice či bez popisného či orientačního čísla), nebo ulice, čtvrt či oblast byly zbourány a přestavěny. V případě přejmenovaných měst a silnic (cest) (po roce 1918, 1945, 1989) se podařilo až na výjimky získat aktuální názvy. V některých případech, i když byla ztotožněna ulice, nebylo možno dohledat číslo (popisné či orientační), neboť došlo i k zániku čísla či přečíslování. Některé mosty na Slovensku či bývalé Podkarpatské Rusi už nestojí a některé silnice neexistují. Využity byly mapové podklady (mapy.cz, letecké snímkování, historické mapy pro lokalizaci, historické pohlednice či panoramatické pohledy a 3D pohled). Pokud se nepodařila přesná lokalizace, byl objekt umístěn do centra obce. Koncepce mapy umožňuje další využití a případná zpřesnění ze strany odborné i laické veřejnosti.

Kartografické zpracování bylo provedeno v GIS software. Jako mapový podklad byla využita řada veřejně dostupných dat: datová sada DATA 50, datová sada ArcČR, data OpenStreetMap a další. Během zpracování byly využity i webové mapové služby Základní mapa České republiky (ČÚZK), OpenStreetMap a mapový portál mapy.cz. Pro historická data byla také využita řada starých map z mapové sbírky Národního technického muzea. Všechny využívané staré mapy byly georeferencovány a část informací byla vektorizována. Pro ukládání všech tematických dat byl navržen datový model, který umožňuje pro každý zájmový objekt uložit řadu atributů (popisných informací, specifikací, externích soborů, odkazů). Tyto doplňující a detailní informace (atributy) jsou dostupné v tabulce doplňující tištěné i pdf mapy. Další způsob prezentace specializované mapy je prostřednictvím veřejně přístupné online mapové aplikace, která umožňuje základní operace s mapou (přiblížení, oddálení, posun), výběr tematických bodů, zobrazení jejich popisných informací (atributů) i dalších doplňujících materiálů.

Mapa vývoje silniční sítě a rozvoje motorismu – průvodní zpráva ke specializované mapě s odborným obsahem

ČSM Mapa výrobců a prodejců automobilů a motocyklů **VYBER MAPU**

Prodejci motocyklů v Československu do roku 1948

Specializovaná mapa prodejců automobilů v Československu před rokem 1948 dokumentuje prodejní síť automobilových zástupců u nás. Z výsledků zkoumání tématu lze vyčíst některé zajímavé skutečnosti, jde například o menší hustotu zastoupení automobilových prodejců na našem území. Automobil byl jednak podstatně méně dostupný než motocykl. Dalším faktorem byla daleko přísnější dovozní omezení, než tomu bylo u motocyklů (v porovnání s motocykly zvláště v období 20. let). Je zde tedy patrnější slabší zastoupení prodejců zahraničních automobilů v porovnání s prodejci vozů domácí výroby. Ze získaných podkladů lze například dále potvrdit, že prostředkem šíření motorizace v Československu byl ve sledovaném období spíše dostupnější motocykl, než stále relativně velmi drahý automobil.

NÁZEV	Alois Budlovský
TYP	prodeje
SPLOUČKACE	Motocykl, automobil, prodejce
POPIS	Prodejce motocyklů a automobilů Jawa
ADRESA	Kolín, Jungmannova 53 (dnes Podolských stánků, Ep. nerealizováno)
STAV K ROKU	1940
KLÍČOVÁ SLOVA	Jawa; prodejce; Budlovský; motocykl; automobil
ZDROJE	

Map data © OpenStreetMap contributors, CC-BY-SA. Powered by Esri.

Ukázka online mapové aplikace

Seznam a popis map tvořících soubor map Specializovaná mapa s odborným obsahem (Nmap) Mapa vývoje silniční sítě a rozvoje motorismu:

Významné a památkově chráněné garáže v Československu

Mapa zobrazuje výběr architektonicky významných garáží na území českých zemí, registrovaných v Úředním seznamu kulturních památek a Soupisu Ministerstva kultury, tedy chráněných objektů i objektů navržených k ochraně, dále objekty z databáze Výzkumného centra průmyslového dědictví FA ČVUT. Zobrazeny jsou jak veřejné, tak i soukromé garáže, které se staly nedílnou součástí bytové architektury od dvacátých let 20. století.

Významné mostní konstrukce a tunely v Československu do roku 1989

Mapa zobrazuje výběr technicky hodnotných mostních konstrukcí vzniklých v 19. a 20. století určených jak pro městský provoz, tak i pro lokální i nadregionální provoz včetně mostů dálničních. Zastoupeny jsou i různé stavební slohy (empírový, secesní) a stavební konstrukce a materiály (kámen, ocel, beton, železobeton).

Čerpací stanice pohonných hmot v Československu do roku 1948

Mapa zachycuje výběr registrovaných čerpacích stanic v českých zemích, na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Základ tvoří stav k roku 1930, kdy v publikaci Autoklubu republiky Československé byly uveřejněny možnosti získat pohonné látky, ať již se jednalo o samostatné stanice, čerpací pumpy u hotelů či v jejich rámci a servisy. (K. Poláček - J. Veverka (eds.), Automobilový průvodce Československou republikou, Louny [1930].) Zdánlivá nerovnoměrnost mezi Čechami a ostatními částmi republiky může být

způsobena dobovou metodikou sběru informací (systém odpovědných dotazníků), současně však odráží částečně i stupeň motorizace, resp. zájmem návštěvníků o danou oblast.

Tato mapa je společným výstupem FHS UK a NTM a je také součástí souboru map Specializovaná mapa s odborným obsahem - Mapa výrobců a prodejců automobilů a motocyklů.

Čerpací stanice pohonných hmot v Československu v letech 1949–1991

Mapa čerpacích stanic po roce 1949 se opírá především o mapu z poloviny padesátých let (Provoz čerpacích stanic CHEMA ve dnech svátečního klidu v letním období 1954 od 14. 5.–20. 9.) a autoatlas z poloviny osmdesátých let (Autoatlas ČSSR), kde byly zachyceny čerpací stanice n. p. Benzina včetně jejich provozní doby a sortimentu pohonných hmot.

Tato mapa je společným výstupem FHS UK a NTM a je také součástí souboru map Specializovaná mapa s odborným obsahem - Mapa výrobců a prodejců automobilů a motocyklů.

Rozvoj silniční sítě v Československu do roku 1989

Mapa zobrazuje výběr vybudovaných (modernizovaných) významných silnic dokončených do roku 1989. Teprve vznik státního Silničního fondu (zákon č. 116/1927 Sb. z. a n.) znamenal podstatný krok ke zlepšení československé silniční sítě, zejména s ohledem na kvalitu vozovek, jejich bezprašnost i zavádění nových materiálů (beton, asfalt). Přestavba silniční sítě ze směru sever – jih na západ – východ příliš nepokročila. Sondou je představena výstavba nových silnic na území dnešního Pardubického kraje. V padesátých letech se výstavba soustředila na opravu silnic po válce a bezprašnost. Velké silniční otázky se dosud nepodařilo vyřešit (Pražský vnější a vnitřní okruh, obdobně Brněnský). Od poloviny 70. let 20. století se začal budovat okružně radiální ZÁKOS v Praze, který nebyl do roku 1989 dokončen.

Projektované a rozestavěné dálnice v Československu do 1948

Mapa zobrazuje projektované a rozestavěné dálnice do roku 1948 na území Československa. Dokládá i variantní řešení vedení československé dálnice. Přes rostoucí stupeň motorizace se výstavba dálnice dostala na pořad dne až vládním nařízením č. 372/1938 Sb. z. a n. z 23. prosince 1938 o stavbě dálnic Praha – Brno – Zlín – Ružomberok – Prešov – Chust – rumunská hranice (Černé moře) a započatou realizací v lednu 1939 a znovuzahájena v květnu 1939. V odstoupeném pohraničí byla výstavba Sudetské říšské dálnice Streitau – Cheb – Liberec – Zhořelec zahájena v prosinci 1938 a exteritoriální (průběžné, průchozí) říšská dálnice Vratislav – Vídeň v dubnu 1939.

Výstavba dálnic v Československu do 1992

Mapa zobrazuje budované dálnice a rychlostní komunikace (silnice pro motorová vozidla) dokončené do roku 1989. Teprve v šedesátých letech se opět začalo uvažovat o znovuvýstavbě dálnic a vznikl plán páteřních dálnic v roce 1963. Za války budované dálnice se daly využít jen zčásti. Do konce roku 1980 byla dálnicí spojena Praha s Brnem a Bratislavou, čímž na delší dobu výstavba ustala a pokračovala jako výpadovky z Prahy. O to více se zejména na Moravě rozvinula výstavba silnic pro motorová vozidla (rychlostních silnic).

Silniční celní úřady v Československu do roku 1938

Mapa zobrazuje silniční celní hraniční přechody. Hustota silničních hraničních přechodu primárně odráží intenzitu hospodářských vztahů a ekonomický vývoj oblastí (hustá síť v ekonomicky rozvinutých severních Čechách). Dále jejich početnost souvisí s geografickými podmínkami (horstva, vodní toky).

Silniční hraniční přechody v Československu v letech 1948–1989

Mapa zobrazuje československé silniční celní hraniční přechody. Hustota silničních hraničních přechodu byla ve srovnání s první republikou podstatně slabší a na rozdíl od předválečného období primárně neodrážela intenzitu hospodářských vztahů a ekonomický vývoj oblastí, jako možnost kontroly zboží i cestujících, ať se již jednalo o východní blok či západní vyspělé ekonomiky.

III. Návrh využití výsledku

Vytvořená specializovaná mapa, resp. mapy (N_{map}) s odborným obsahem představují původní a v takovém rozsahu dosud nezpracované téma z dějin českých zemí a společnosti na příkladu vývoje silniční dopravy a motorismu. Mapa tak může posloužit historikům, historickým geografům, širší i poučené veřejnosti a dalším zájemcům o tuto problematiku a umožní názorně sledovat rozvoj společnosti ve 20. století na pozadí vývoje silniční dopravy a motorismu. Velmi dobře využitelná je též ve vzdělávacím procesu na všech stupních škol, kde svou názorností může doplnit a vřadit do souvislostí tradiční výklad. Předkládanou mapu (mapy) nechápeme jako uzavřený počín, ale jako dílo dalším podnětům otevřené. Uživatelem výsledku bude odborná i laická veřejnost. Výsledná N_{map} (Mapa vývoje silniční sítě a rozvoje motorismu) spolu s druhou předkládanou N_{map} (Mapa výrobců a prodejců automobilů a motocyklů) jsou základem pro připravovanou veřejně přístupnou online mapovou aplikaci, která bude v plném provozu přístupná v závěru roku 2022.

IV. Seznam pramenů a použité související literatury

Prameny a literatura:

Národní archiv, fond Úřad vlády ČSR/ČR, Praha – Usnesení vlády

Národní archiv, fond Ministerstvo veřejných prací

Národní archiv, fond Ministerstvo dopravy I

Národní archiv, fond Ministerstvo dopravy II

Národní archiv, fond Ministerstvo dopravy III

Dálková silnice Tábor – Milevsko – Žďákov, Lidové noviny, 2. 6. 1939, s. 4;

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:22b80830-532e-11dd-bb85-000d606f5dc6?page=uuid:9478c030-526c-11dd-bfa2-000d606f5dc6> (3. 5. 2020)

Heslo Silnice a cesty veřejné, Slovník veřejného práva československého, sv. IV, Praha 2000 (reprint), s. 205–227.

Fischer, P. Historie dálnice Praha – Plzeň do roku 1945, Historický obzor 27 2016, č. 9/10, s. 231–238.

Churaň, R., Analýza vývoje silniční a dálniční sítě v jednotlivých dekadách 20. století pomocí GIS, bak. práce, PŘF UK, Praha 2010.

<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/39598?locale-attribute=cs> (3. 5. 2020)

JANDA, Tomáš a LÍDL, Václav. Německá průchozí dálnice. I. díl, Severní úsek, Praha 2008.

JANDA, Tomáš a LÍDL, Václav. Německá průchozí dálnice. II. díl, Jižní úsek, Praha 2011.

Kos, P., Cvičiště Benešov - vstup zakázán!! SS-Truppenübungsplatz Beneschau/Böhmen 1939-1948: stručná historie výcvikového prostoru SS ve středních Čechách v letech druhé světové války a poválečná obnova území do roku 1948, Postupice 2012.

Křivanec, K., Slovenské silniční problémy, Časopis československých inženýrů 60, 1932, č. 1, s. 5–9; č. 2, s. 19–22; č. 3, s. 33–37.

Lídl, V., Z historie výstavby dálnic, Silniční obzor 53, 1992, s. 303–308.

Lídl, V. – Janda, T., Stavby, kterým doba nepřála: výstavba dálnic v letech 1938-1950 na území Čech a Moravy, 2. vyd., Praha 2006.

Luňák, P. (ed.), Plánování nemyslitelného. Československé válečné plány 1950–1990, Praha 2019.

Míša, K., Dálková silnice Brno – Žilina, Silniční obzor 17, 1938, č. 4, s. 69–72.

Musil, J. F., Po stezkách k dálnicím: kapitoly z dějin silnic, silničních dopravních prostředků a silničního stavitelství, Praha 1987.

Popelka, P., Okresní silniční výbory ve Slezsku (1868–1928), Slezský sborník 110, 2012, s. 201–220.

Roubík, F., Silnice v Čechách a jejich vývoj, Praha 1938.

Sedlák, M., Dálnice Vídeň – Vratislav v úseku Brno – Moravská Třebová, Bc. práce, UP Olomouc 2020.

Sekera, J. – Patočka, A., Československá dálnice Praha – Brno – Košice – hranice SSSR, Olomouc 1946.

Valina, K., Výstavba našich dálkových silnic, Praha 1937.

Vondrovský, I., Dálnice z roku 1939 u Liberce, Fontes Nissae, 2001, č. 2, s. 122–138.

Vondruška, M. (red.), Jihočeská technická práce, České Budějovice 1938.

Vymětalík, J., Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava se zvláštním přihlédnutím k úseku Nové Město na Moravě – Prostějov, in: Sborník Archivu bezpečnostních složek/Archiv bezpečnostních složek, 2018, č. 16 s. 39–103.

Vymětalík, J., Dálková silnice Plzeň – Moravská Ostrava v průběhu západní Moravou, in: Západní Morava: vlastivědný sborník 20, 2016, s. 45–75.

Vymětalík, J. Dálková silnice Žďár – Olešnice – Boskovice – Prostějov: jako součást dálkové magistrály Plzeň-Moravská Ostrava v bývalém okrese Boskovice, in: Sborník Muzea Blanenska, 2016, s. 108–131.

Vymětalík, J., Německá průběžná dálnice Vratislav – Vídeň a její pracovní zázemí, in: Sborník Archivu bezpečnostních složek/Archiv bezpečnostních složek, 2014, č. 12, s. 153–216.

Vymětalík, J., Průběžná dálnice Vídeň – Vratislav na Blanensku, in: Sborník Muzea Blanenska, 2011, s. 42–61.

Vymětalík, J., Průběžná dálnice Vídeň – Vratislav na Boskovicku, in: Sborník Muzea Blanenska, 2012, s. 136–162.

Vymětalík, J., Průběžná dálnice Vídeň-Vratislav v okrese Moravská Třebová, in: Moravskotřebovské vlastivědné listy 21, 2010–2011, s. 54–61.

Závodník, A., Dějiny silnic na Moravě, Silniční obzor 20, 1941, č. 4, s. 50–52, č. 5, s. 67–70, č. 6, s. 83–85, č. 7, s. 103–106, č. 9, s. 138–142, č. 10, s. 149–152, č. 11, s. 166–172, č. 12, s. 185–187; Silniční obzor, 1942, roč. 21, č. 1, s. 8–11, č. 2, s. 25–27, č. 3, s. 37–39.

Periodika:

Doprava

Silnice

Silniční doprava

Silniční obzor

Svět motorů

Internetové zdroje:

https://brno.idnes.cz/panelova-cesta-mezi-veselim-a-blatnici-dh0-/brno-zpravy.aspx?c=A160116_2219011_brno-zpravy_tr

https://www.impuls.cz/regiony/liberecky-kraj/hitlerova-dalnice-vypadovka-rychlostni-silnice-most-estakada-obchvat-projekt.A150514_153417_imp-liberecky_kov/tisk

<https://www.vavrinec.cz/obec/historie-obce/veselice/> (12.4.2020)

<https://m.ketkovice.cz/strucne-do-r-1947/d-1562> (12.4.2020)

<https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2708669-rok-1939-pral-novym-dalnicim-stavely-se-tri-nedokoncila-zadna>

Švédová, D., Strom jako doprovod pozemních komunikací, <https://komunalweb.cz/strom-jako-doprovod-pozemnich-komunikaci/> (8. 4. 2020)

https://www.idnes.cz/liberec/zpravy/hitlerova-dalnice-vypadovka-rychlostni-silnice-most-estakada-obchvat-projekt.A150514_094859_liberec-zpravy_ddt;lvo Vondrovský, Dálnice z roku 1939 u Liberce, Fontes Nissae, 2001, č. 2, s. 122–138.

V. Seznam publikací, kterým předcházely výsledku specializovaná mapa s odborným obsahem

Ivan Jakubec, Trasování říšské průběžné dálnice Vratislav – Vídeň. Případ Pohořelice, Historická geografie 47/2 (2021), s. 205–225.

Jan Štemberk – Ivan Jakubec – Bohuslav Šalanda, Automobilismus a česká společnost, Praha: Karolinum 2020. ISBN 978-80-246-4757-9. 315 stran.

VI. Zpracovaná data jsou uložena v souborové databázi „Silnice“ na CD.